

ZAKLJUČAK

Kao što vidimo, kazalište je utjelovljenja tim više u opasnosti jer nije shvaćeno – pa ga se tako i ne brani – gotovo ni od koga. Ni od onih koji bi ga mogli podržati jer ga prakticiraju ne postavljajući si nikakva pitanja, a ni, jasno, od drugih koji se zaklinju isključivo u kazalište razonode, distanciranost, odnosno sve one forme kazališta koje sam spomenuo. A kada je riječ o redateljima koji afirmiraju svoju kršćansku senzibilnost (ima ih nekolicina, kako da ne!), koje bi to prve trebalo zanimati, kao da zaboravljaju da je naša religija, kršćanstvo, u svojoj biti religija hipostaze,⁹³ no umjesto da se usude utjeloviti grešno čovječanstvo u svim svojim oblicima, više ih okuplja publici darovati velebna djela.

Budućnost je mračna.

Kao profesionalni gledatelj kazališta, koje pohodim svaku večer, vidim što se sviđa, što „ima prođu“, a većinom to nije kazalište. Mnogo dvorana u Parizu – i sve prestižnije – danas preživljava isključivo jer se bave surogatom kazališta. Zbog toga i obilje *one man show* predstava, komičnih dueta itd., o čemu sam obilno govorio.

Kao ravnatelj kazališta Nord-Ouest osupnut sam projektima koji nisu kazalište te kada pokušam objasniti razliku između kazališta i spektakla, vidim da nisam

⁹³ Isus je cjelovito Bog i cjelovito čovjek. Srž je to kršćanske vjere. Na što je, konačno, podsjetio Kalcedonski sabor. Kao što je glumac cjelovito lik ostajući pritom u potpunosti svojim.

shvaćen. Kao kada evociram razliku između izvodača i glumca, između zanatlije i glumca, prikaza i inkarnacije. I to su kazalištarci! Kako da se onda političari koji to nisu snađu uopće?

Tada svi, nakon što su odslušali moje rezerve, opravdavaju projekt tvrdeći: „Ma je, to je kazalište!”⁹⁴ Koliko god to bilo sve osim kazališta. Postoji li scena, odmah je to kazalište! E, pa nije. Ples nije kazalište, opera nije kazalište, glazba nije kazalište! *Music hall* nije kazalište! Nije to ni bolje ni lošije, nego jednostavno nije kazalište! Jednom je jedna maliciozna kazališna družina pokušala postaviti predstavu sa psima za pse, no psi, osim zadovoljstva zajedničkog lajanja, nisu dokučili koja je korist od svega toga... Je li to bilo kazalište? Ne, bio je to spektakl. Isto kao i utrka konja ili hrtova. Ovako je stvar svima jasna. S tim da je istina da je kod nekih spektakala granica tanka. Monolog primjerice – je li to kazalište? Možda. Nesumnjivo. Pod uvjetom da je utjelovljen. No to utjelovljenje postavlja neviđene poteškoće (vidjeti bilješku 17). A farsa? A bulevarsko kazalište? A tragedija? Tim više što u istom komadu (vidjeli smo kod Brechta, Ionesca) može biti scenā čistog kazališta kao i scenā koje to nisu. Stvar je očita s komadima poetskog izraza. Kao na primjer u djelu Claude-Henrija Rocqueta, toga velikog autora koji je, nažalost, nepoznat; kod Claudela s komadima-oratorijima poput *Ivane Orleanske na lo-mači* ili *Priče o Tobiju i Sari* (a mogli bismo spomenuti

⁹⁴ Najljubazniji će kimati glavom misleći si: „Dok god mi prihvatim predstavu, njegovi me se hirovi ne tiču!”

i *Satensku cipelicu!*)⁹⁵ kod Péguyja.⁹⁶ Nije uvijek jednostavno pronaći granicu. Pa ni sâm ne znam uvijek dati neosporan odgovor. S pravom će se slegnuti ramenima uz tvrdnju da je stav smiješan, a klasifikacija nebitna. Pa je, susljedno, i ova knjiga zaludna. Pa ipak. Ipak. Borba je to čitavog mojeg života. Ponovimo: ne treba nama spektakl, koji nas lišava odgovornosti i rasipa, nego kazalište utjelovljenja koje nas preusmjerava.

⁹⁵ *Jeanne d'Arc au Bûcher* (1934–1935; 1938); *L'Histoire de Tobie et de Sara* (1938); *Le Soulier de satin* (1929). Paul Claudel (1868–1955), francuski pjesnik i dramatičar (op. prev.).

⁹⁶ Kad sam postavljao neke komade Claude-Henrija Rocqueta, koji je, uostalom, jedan od naših najvećih suvremenih pjesnika (umro je nedavno i nenadomjestiv je to gubitak za zemlju, mislite li da se država imalo zabrinula zbog toga?), pokušavao sam ga nagovoriti da napiše pravi komad inkarnacije, no pjesnik je bio i pjesnikom ostao. I nije to bilo zato što me ne bi čuo, shvatio, misleći pritom da možda čak i imam pravo: jednostavno *nije mogao*. Tako da je bilo na meni da se, budući da sam se divio njegovu djelu i mislio da bi se nešto bitno moglo izvući, potrudim – što sam i učinio s djelima *Rahab*, *Hérod*, *Jessica...* – u njegovim komadima iznaći onaj prikriveni dio inkarnacije. Isti pristup i s Péguyjem (*Le Mystère de la Charité* / *Misterij o milosrđu*, 1910/ ne može biti odigran postavi li ga se integralno). Identičan pristup s nekim Claudelovim komadima. S tim da možemo postavljati Rocqueta, Péguyja i Claudela ističući pjesnika. Možemo ih čak postavljati odstranjujući ono što pritom čini samu srž njihova djela: vjeru u Boga i u Isusa Krista. To se puno činilo s Claudelom. Neki misle da je veliki pjesnik, veliki dramatičar koji je bio, bio još ozbiljniji, genijalniji, da nije imao taj pametnome čovjeku teško shvatljivi hir: vjeru u Boga! A ta razlika nije neznatna. No očito da je političarima i političarkama koji se bave kulturom potpuno svejedno. Reducirati Claudela na ljepotu riječi, na poetski dah ili pak na konflikte među likovima, nije ista stvar kao i tragati za inkarnacijom putem vidljivog i nevidljivog. Naposljetku, sviđalo se to ili ne našim progresistima, nesumnjivo stoga što Claudel uistinu vjeruje u Boga, njegovi likovi, kako pozitivni tako i negativni, zrače kršćanskom duhovnošću, i zbog toga je revolucionaran!

Kazalište je srž spektakla. Kao što kaže Stanislavski, može početi čim su tu glumac i gledatelj licem u lice. Potreban je pogled i onaj koji gleda. Te utjelovljenje i jednoga i drugoga. Svaka je izvedba, naravno, inkarnirana, u mjeri u kojoj su žene i muškarci na sceni. A spektakl i kazalište imaju tolika zajedničkog, ali najvažnije je da su efemerni. No da bi bilo kazalište, suosjećanje s likovima mora biti djelotvorno. Treba ispričati priču o muškarcima i ženama te je treba ispričati bez izvrđavanja, bez varanja, pa čak i, ako je moguće, na linearan način kako bi pruženo zrcalo bilo i ono vremena koje protječe. Utjelovljenje likova mora biti neosporno, ne smije biti ni najmanje sumnje, nikakve moguće rasprave o njihovoj kvaliteti kao ljudskim bićima, o očitosti njihove humanosti. Ne komadić humanosti, već „cjelovitost” čovječanstva. Tek se tada događa kazalište, što će reći identifikacija, odnosno uspostavlja se veza, ukazuje zrcalo. I jedino je tada uistinu korisno za Grad.

Tim više što tu postoji još nešto: ako riječ postaje tijelo, ta riječ nije bilo koja riječ. Riječ je to Francuske. Kroz francuski se jezik, naš jezik, natopljen poviješću i kulturom, ostvaruje utjelovljenje glumca te može niknuti hipostaza.⁹⁷ Istinsko se jedinstvo naroda, što god kazali,

⁹⁷ Zbog toga sve te raznovrsne predstave na stranim jezicima, na koje nailazimo u Avignonu ili drugdje, ne mogu polučiti ništa drugo doli eksperimentalne predstave. Bez razumijevanja jezika gledatelj može oćutjeti samo distanciranost. Prisilna je to distanciranost, čak i kada nema volje za distanciranošću stranih redatelja. A što uopće kazati o onoj apsurdnoj i opasnoj ideji Bernarda Murata i drugih kazališnih ravnatelja da u svojim kazalištima titlaju engleske predstave? To može samo stvoriti dvostruku distanciranost, i za Francuze i za anglofone. Što sve ne činimo da bismo se dokopali sitniša?!

gradi kroz jezik, kroz povijest. Ima li tada išta bolje kako bi se ujediniła nacija, negoli prizvati i podsjećati na njezine korijene? Negoli se susresti oko istoga jezika? Negoli iznaći, putem kazališta sa svim likovima koje stvara, kako univerzalnost tako i identitet. Bili crni, žuti ili bijeli, budisti, Židovi, muslimani ili kršćani, prepoznati se u Celimeni, Alcelseu ili Philinteu, plakati s Berenikom, biti potresen i voljeti s Chimenom ili s Ruyjem Blasom – tu se kali identitet. Tu se kali narod. S tim da je, ponovimo posljednji put, potrebno da Celimena bude istinska, Alcelse stvaran, Berenika stvarna te Ruy Blas istinski. A upravo je ta koncepcija kazališta ugrožena, i to upravo od onih koji ističu jedinstvo, spominju integraciju. Kultura je naša zajednička spona. A unutar kulture, kazalište svojom specifičnošću, svojom moći utjelovljenja, bolje od bilo koje umjetnosti osnažuje čovječanstvo.